

Oversigt

50-ÅRET FOR DEN ANDEN VERDENSKRIG OG DE BRITISKE MILITÆR-HISTORISKE UDGIVELSER.

AF

CHRIS BANGERT-LARSEN

At vi siden 1989 har markeret 50-året for begivenhederne under 2. verdenskrig har især i de engelsktalende lande ledt til udsendelse af både detailstudier og brede værker om krigen.¹ Mange ledende allierede og tyske aktørers memoirer er ligeledes igen tilgængelige. Man kan nævne luftmarskal Arthur Harris og general George Patton og fra tysk side militære ledere som Guderian, Kesselring, Rommel, Manstein og Dönitz.

Denne oversigt vil dog koncentrere sig om de overordnede militærhistoriske behandlinger for at vurdere, i hvilket omfang de ændrede synsvinkler og det nyopdagede kildemateriale i de senere årtiers detailforskning er slået bredt igennem.

Sidste udgave af Enser's bibliografi over engelsksprogede udgivelser om 2. verdenskrig, dækkende årene 1975-87, viser hvor stærk og varieret britisk forskning i emnet stadig er.² Modsat kontinentet, hvor forskningen jo især behandler årsagsproblematikken, politisk-ideologiske problemer og besættelsen, har briterne en rig tradition for militærhistorie. Bortset fra dele af Gyldendals udmærkede 2. binds historie er frugterne heraf desværre ofte ukendt i Danmark.

Derfor må det være rimeligt at kommentere emnet mere indgående, når næsten enhver godt navn i britisk 2. verdenskrigs forskning (og enkelte andre) har skrevet eller bidraget til værker om perioden. Et betydeligt antal værker er af høj kvalitet, selv hvis atlas og leksika udelades.

¹ PT kan nævnes bøger om luftslaget 1940 jvf. oversigt i *Journal of the Royal United Service Institute*, efterår 1990, s. 73-76 (c. Foxley Norris) og om Frankrigs fald, se note 31.

² A. G. S. Enser: *A Subject Bibliography of the Second World War*. Gower, Aldershot, Hants, 1990.

Flagskibet blandt murstensværkerne er stadig »Total War« af Peter Calvocoressi, Guy Vint og John Pritchard. Først udkommet i 1972, men nu genudgivet i en stærkt revideret udgave.³

Asien og Europa deler dog stadig de nu 1200 sider ligeligt. Calvocoressis Europa-afsnit er forbedret markant med brugen af meget nye kilde-materiale, især ULTRA efterretningssignalerne. Forfatteren kendte fra sin egen krigstjeneste dette materiale, men undlod bevidst at bruge denne viden i de første udgaver.⁴ Forordets debat om det resulterende dilemma mellem fagligt ansvar og borgerpligt kunne med fordel være uddybet.

Stoffet er vel disponeret med ca. 100 sider om årsager og optakt samt 120 sider om modstand, besættelsespolitik og jødeforfølgelserne, som jeg skal lade andre om at vurdere.

Den altintegrerende beskrivelse af selve krigens forløb er dog afsnittets ubetinget bedste element. Et eksempel på en lykkelig forening af såvel militær, som politisk og økonomisk historie. Her koordineres en sagkyndig redegørelse for de militære begivenheders strategiske og taktiske betydning med andre faktorer, som f.eks. staternes administrative styring, den teknologiske udvikling, landenes økonomiske og industrielle situation samt det indenrigs- og udenrigspolitiske magtspil. Disse elementer medtages ikke, som så ofte set, for deres egen skyld, men for deres relevans for den samlede krigsindsats. Kapitlerne om luftslaget over England og søkrigen i Atlanten er de bedste eksempler på denne sammenskrivning, men også landkrigen beskrives godt og er præget af nyeste forskning. Eneste lille skønhedsplet er den i lyset af den seneste forskning lidt for negative behandling af krigen i Italien.⁵ Asiensafsnittet kan desværre ikke leve op til dette niveau. Japaneksperten Pritchard, der afløser den afdøde Kinaspécialist Vint, skriver en generel historie om Asien i 1930 og 1940erne, hvor krigen spiller en helt perifer rolle. Den i vesten ofte ignorerede Kina-Japan krig bør naturligvis inddrages, men her er formen for løs og ordrig til at begrunde næsten 300 sider før Pearl

³ Peter Calvocoressi, Guy Vint, John Pritchard: *Total War, the Causes and Courses of the Second World War*. 2nd. Rev. Edition. Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex, 1989. 1315 sider.

⁴ Jvf. P. Calvocoressi: *Top Secret ULTRA*. Cassell, London 1980. Den vigtigste forskning i emnet findes i R. Lewin: *ULTRA goes to War* (Hutchinson, London, 1978), R. Bennett: *ULTRA in the West* (samme, 1979), R. Bennett: *ULTRA in the Mediterranean* (Morrow, N.Y. 1989) og J. Vinton: *ULTRA at Sea* (Leo Cooper, London, 1988). Se også David Syrett: *The secret war and the Historians, Armed Forces and Society*, 1983, vol. 9 nr. 2, s. 293-328.

⁵ De nyeste bidrag er D. Graham, S. Bidwell: *Tug of War, the Battle for Italy* (Hodder & Stoughton, London, 1986) og John Strawson: *The Italian Campaign* (Secher & Warburg, London, 1987).

Harbor. Den minutiøst beskrevne indenrigspolitik i Japan er nok interessant, men i denne kontekst mindre relevant. Selve krigsforløbet i Stillehavet, Malaya og Burma er dårligt belyst og ofte svær genkendelig. Sagkundskaben udnyttes sjældent til at give ny indsigt i krigens større sammenhænge.

Således har værket, trods sine mange tankevækkende vurderinger, ikke det globale syn på og den styrende tese om krigen, man venter af en bog af det omfang og ambitionsniveau. Kun første halvdel forbliver et ubetinget standardværk.

Selv dette er dog mere end man kan sige om Martin Gilberts 800 sider lange bog; nok det værk, der i indhold og standpunkt kommer nærmest på det kontinentale historiesyn.⁶

Som man vel kunne forvente efter hans udgivelse af den omfangsrige officielle Churchillbiografi⁷ er det et strengt kronologisk værk uden det ringeste overblik og sammenfatning. Det for britiske historikere usædvanlig tørre sprog og de urimeligt mange sproglige og faktuelle fejl er også et minus. Bogens hovedinteresse er rimeligt nok befolkningens lidelser og selvom terrorens øvrige ofre ikke glemmes, går især jødernes skæbne som en rød tråd gennem værket.⁸ Derimod studser man, når Gilbert i disposition og fremstilling antyder, at tropperne ved fronten slap let gennem krigen. Hans billedmateriale viser således bag fronten henrettede modstandsfolk, udbombede byer og KZ-fanger, mens f.eks. britiske soldater kun ses som tappert smilende, stort set uskadte krigsfanger. Selvom Paul Fussells meget omtalte bog »Wartime« ikke kan bruges til ret meget af den seriøse læser, er den dog et korrektiv til det billede.⁹ Yndere af name-dropping kunsten (fra Kennedy til Waldheim) kan måske bruge Gilbert. Historikeren må søge andetsteds.

Andetsteds kunne glimrende være John Keegans to udgivelser. Hans første bog er stadig et af moderne militærhistories metodiske hovedværker, så man venter sig altid meget af hans arbejder.¹⁰ Den 600 sider store »The Second World War« lever op hertil.¹¹ Værket er nogenlunde kronologisk, men vægten ligger på det tematiske, nemlig de krigsformer, som i perioden fik deres gennembrud. Han nævner her panseroperatio-

⁶ M. Gilbert: *Second World War* (Weidenfeld & Nicolson, London. 1989). 846 sider.

⁷ Gilbert: *Winston Churchill*, vol 3-8. Heinemann, London. Se især »Finest Hour« (Vol. 6, 1983) og »Road to Victory (Vol. 7, 1986).

⁸ Gilbert: *Final Journey, the Fate of the Jews in Nazi Europe*, (Allen & Unwin, 1979), *Auschwitz and the Allies* (Joseph, 1981).

⁹ Paul Fussell: *Wartime, Understanding and Behavior in the Second World War*. Oxford UP. N.Y. 1989.

¹⁰ J. Keegan: *The Face of Battle*, Viking Press, London. 1976.

¹¹ J. Keegan: *The Second World War*. Hutchinson. London. 1989. 608 s.

ner, luftkrig, amfibie-landgange og faldskærmsaktioner. Sideløbende omtales betydningen af krigsproduktionen, forsyninger, teknologi, spionagen samt i kort og kontant form modstandsbevægelserne. Skønt mindre detailleret har bogen mange af Calvocoressis fordele og væsentlig færre ulemper. Krigsbegivenhederne er nok det centrale, men hans horisont er upåklagelig bred og hans læseværdige stil er skarp nok til at stimulere til debat. Det gælder også det bibliografiske essay, der nok har kapaciteterne John Erickson, Martin van Creveld og Ronald Lewin med, men som især fremhæver de kontroversielle værker af Taylor, Corelli Barnett, David Irving og især Chester Wilmott.¹²

Krigens årsager interesserer ikke Keegan. De varierede ikke fra mange andre konflikter. Derimod var krigens natur fundamentalt forskellig fra tidligere konflikter og alene introduktionen herom er yderst inspirerende. Selve bogen rummer tilsvarende mange træffende og originale iagttagelser. Dog er Keegans vurdering af de krigsafgørende faktorer ikke grundlæggende forskellig fra den historiske konsensus nu: Mange elementer var vigtige, men det var først og fremmest deres samlede vægt, der fik virkning. Ingen militærteknologisk nyhed eller overlegen industribase, intet spionkup og ingen genial hærfører, men alle komponenterne korrekt afvejet.

At Keegans anden udgivelse er hans redaktion af en række biografiske skitser »Churchill's Generals« viser derfor kun biografigenrens popularitet hos publikum og historikerne, der bruger formen til en diskussion af mere basale sammenhænge. Bogen er et fremragende eksempel på denne arbejdsmetode.¹³ Redaktøren har samlet en udsøgt gruppe akademikere især fra sin gamle arbejdsplads, Department of War Studies, Royal Military Academy, Sandhurst, men også fra Kingo's College i London, det andet kraftcenter for militærhistorisk forskning. Sammen med nogle højtstående officerer med stor forfattererfaring sikrer han sig dermed en stab med både sagkundskab og videnskabelighed. Keegan styrer gruppen med godt overblik og bidrager med sin indledning om Churchill som krigsleder til at skabe en frugtbar ramme for de følgende indlæg.

Samlet giver bogen et glimrende billede af de ofte uløselige problemer ved opbygningen af en moderne (Britisk og Indisk) massehær fra bunden og udviklingen af en kompetent, omend ikke særlig elegant militærmaskine. Ikke mindst vanskelighederne ved at finde egnede folk til de mange ukendte og uventede opgaver i den ny totalkrigssammen-

¹² Chester Wilmott: *The Struggle for Europe*. Collins, London. 1952.

¹³ J. Keegan (Ed.): *Churchill's Generals*. Weidenfeld & Nicolson, London. 1991. 368 s.

hæng står klart. Kapitlerne omfatter således ikke blot generaler i de traditionelle hærførerroller (Montgomery og Slim), men også studier i allieret krigsføring (Alexander og Wilson) og politisk-strategiske opgaver (Dill, Ironside og Brooke). På lavere niveau har vi eksempler på det teknologiske udviklingsarbejde (Hobart), ukonventionel krig (Wingate), diplomatiske missioner (Spears) samt selvfølgelig de typiske slagmarksofficerer (O'Connor). Alt ialt en yderst anbefalelsesværdig publikation.

Samme begejstring kan ikke mobiliseres for Corelli Barnetts pendant om »Hitler's Generals«, der p.g.a. en manglende redaktionel styring desværre kun fremviser de svageste sider ved både tysk og angelsaksisk historieskrivning.¹⁴

Tyskerne har af naturlige historiske og moralske årsager en formelig blokering overfor militærhistorien, der for dem kun handler om politiske magtkampe og ideologiske overvejelser,¹⁵ mens de britiske/amerikanske forfatters velskrevne, men tynde bidrag normalt kun baseres på engelsksproget litteratur.¹⁶ Det er utilstrækkeligt, når opgaven kræver indsigt i både tyske og russiske kilder. Seriøs analyse af, hvad der gjorde den tyske hær så effektiv, findes bedre i andre værker.¹⁷

Går man fra biografi-forfatterne til de historikere, der mere ser krigen som en strid mellem nationernes industripotentiale i militært perspektiv, er det værd at nævne to spændende værker, der måske ikke direkte kan fungere som grundbøger, men som er velegnede som udgangspunkt for debat på et videregående niveau. På trods af titlen »The Great Crusade« ignorerer H.P. Wilmotts bog¹⁸ såvel den moralske som den personlige dimension i krigen til fordel for den hovedtese, at de allierede i kraft af deres råstofoverskud og især deres bedre udnyttelse heraf på forhånd kunne forventes at vinde krigen. Tesen er noget bastant og giver bl.a. udbruddet af Stillehavskrigen et skær af mystik. Wilmott overser her nok andre vigtige variabler f.eks. de allieredes større eller mindre vilje til at gennemføre krigen til fulde, et ellers efter Vietnamkrigen oplagt moment. Bortset herfra må det dog siges, at bogens Asienafsnit i indsigt og overblik næppe overgås af mange nye udgivelser. Wilmott er da også

¹⁴ C. Barnett (Ed.): *Hitler's Generals*. Weidenfeld & Nicolson, London. 1989. 497 s.

¹⁵ Jvf. bidragene fra Walter Görlitz og Klaus Jürgen Müller.

¹⁶ Herfra bør dog undtages E. F. Ziemke, B. Bond og Lord Carver.

¹⁷ A. R. Millett, W. Murray (Eds): *Military Effectiveness vol. 3:2 World War*. Unwin Hyman, London, 1988 og M. v. Creveld: *Fighting Power, German & US Performance in World War 2*. Greenw. Conn. 1983.

¹⁸ H. P. Wilmott: *The Great Crusade, a new Complete History of the Second World War*. M. Joseph, London. 1989. 500 s.

velkendt for flere tidligere bøger om krigen i Asien.¹⁹ Til gengæld får hans tydelige antiparti mod tyskerne ham så til bogstaveligt talt at jage vindmøller. Hans synes ofte at tabe tråden i sin anstrengte iver for at fremstille enhver tysk sejr som et skjult nederlag. Selv den rent militære tyske dygtighed omtales konsekvent som »såkaldt« eller »påstået«, hvilket slører den ellers udmærkede, omend ikke nye, sontring mellem ren militær effektivitet (evnen til at vinde slag og felttog) og det manglende tyske talent for at indrette de politiske og økonomiske strukturer til at føre totalrig. Desuagtet bør bogen ikke frakendes værdi. Især østfrontdelen indeholder tankevækkende synspunkter.

En lignende bedømmelse kan anlægges overfor John Ellis bog »Brute Force«²⁰ hvis titel antyder den stærke kritik af den allierede krigsindsats. Synsvinklen udspringer af forfatterens berømte standardværk om den vestallierede soldats social- og mentalitets-historie 1939-45.²¹ Soldatens prøvelser leder Ellis til den slutning, at den allierede krigsføring var en kostbar, fantasiløs udnyttelse af den store, rå kraft, industrien gav generaler, luftmarskaller og admiraler. Briterne E. K. G. Sixsmith og David Fraser samt amerikaneren Russell Weighley²² har allerede påpeget, at de allierede mere udøvede krigshåndværk end krigskunst, men holdningen fremføres her så kraftigt, at førnævnte Weighley finder, at bogens titel også passer på Ellis egen argumentation.²³

To indvendinger må da også rettes mod Ellis synspunkt. Dels er produktionskapacitet og uinspireret krigsledelse som årsag og virkning aldrig genstand for en overbevisende diskussion og andre forklaringer ignoreres. Dels er Ellis billede alt for statisk, til forskel fra de førnævnte forskere, der påpeger den udvikling i de allierede færdigheder, der trods alt fandt sted i løbet af krigen. Kildematerialet, især statistikkerne, øger dog bogens værdi og som en korrektion af billedet af allieret ufejlbarlighed er den et velkomment bidrag.

Den såkaldt revisionistiske militærhistorie (ikke at forveksle med de gaskammerfornægtende højreradikale), der i 1960'erne satte gang i den

¹⁹ H.P. Wilmott: *Empires in the Balance, Japanese and Allied Pacific Strategies to April 1942*. Orbis, London, 1982.

²⁰ John Ellis: *Brute Force, Allied Strategy and Tactics in the Second World War*. A. Deutch, London, 1990. 643 s.

²¹ John Ellis: *The Sharp End of War, The Fighting Man in World War 2*. David & Charles, London, 1980.

²² E.K.G. Sixsmith: *British Generalship in the 20th Century*. Arms & Armour Press, London, 1970. D. Fraser: *And We Shall Shock Them, the British Army in the Second World War*. Hodder & Stoughton, London, 1983. R.F. Weighley: *Eisenhower's Lieutenants*, Indiana UP, 1981.

²³ Anmeldelse i *Parameters*, sommer 1991, s. 111-113.

britiske forskningsdiskussion med sit angreb på Churchill og hans generaler (især Montgomery), lever stadig.²⁴ Martin Kitchens »A World in Flames« har som eksempel herpå en vis historiografisk interesse, men som moderne oversigtsværk er den næppe egnet.²⁵ Rent bortset fra brugen af generationsgamle forskningsresultater og den på det punkt ikke så lidt forudindtagede amerikanske litteratur²⁶ til beskrivelse af den britiske krigsindsats, må stoffet selv for det britiske hjemmemarked være for ensidigt disponeret, når Rusland spises af med 70 sider og Fjernøsten med blot 45. Til gengæld nævnes Danmark flere gange og forventningerne om god, omend ufrivillig underholdning på den konto svigtes ikke.

Militærhistorie som bred underholdning uden ambitioner om faglig oplysning er også en storindustri i de engelsktalende lande og David Warners store produktion svinger mellem simple indføringer og ren natbordslitteratur. »World War Two, the Untold Story« kan da også kun anbefales som sådan.²⁷

David Chandler, vicechef for Department of War Studies, Sandhurst og ekspert i det 17. og 18. årh. militærhistorie²⁸ kan man stille flere forventninger til, men han er udenfor sit element i perioden 1939-45. »Battles and Battlescenes of World War Two« har en række sjuskefejl, der afslører manglende sagkundskab. Den telegramagtige præsentation af alfabetisk ordnede hændelser er heller ikke til hjælp for lægmanden.²⁹

Derimod må den populære titel på John Gooch »Decisive Campaigns of the Second World War« ikke narre seriøse læsere.³⁰ Det er 7 forskningsoversigter om væsentlige problemer, deres udvikling, nuværende stade og fremtidige retning (en forklaring, hvis tyske omstændelighed vil jage enhver britisk læser langt væk!).

Ingen af bidragene (oprindeligt et særnummer af *Journal of Strategic Studies*) er blot middelmådige og flere peger på monumentale huller i den ofte insulære britiske forskning. Lucio Cevos fremstilling af Italiens

²⁴ Hovedværker er C. Barnett: *The Desert Generals*, Allen & Unwin, 1983 (1960) og R. W. Thompson: *The Montgomery Legend*, Allen & Unwin, 1967.

²⁵ M. Kitchen: *A World in Flames, a Short History of the Second World War in Europe and Asia*. Longmann, London, 1990. 337 s.

²⁶ Se bl.a. Weighley (note 22) samt Carlo d'Este: *Decision in Normandy*. Collins. London. 1983.

²⁷ Philip Warner: *World War 2, the Untold Story*. The Bodley Head, London. 1989. 308 s.

²⁸ Chandlers hovedværker er den 1.300 sider store »*The Campaigns of Napoléon*« fra 1966 og grundbogen »*The Art of warfare in the Age of Marlborough*« fra 1976.

²⁹ D. Chandler: *Battles and Battlescenes of the Second World War*, Arms & Armour Press, London. 1989. 160 s.

³⁰ John Gooch (Red): *Decisive Campaigns of the Second World War* Frank Cass & co. London. 1990. 198 s.

rolle i Nordafrikakrigen er mig bekendt den første på engelsk blandt over 100 bøger og talløse artikler. Marc Milners essay om især Canadas rolle i slaget om Atlanten og Louis Allens om krigen i Asien med dets henvisninger til japansk forskning er også vigtige.³¹ Bernd Wegners østfrontartikel har nok nogle af de førnævnte svagheder ved tysk forskning, men er dog ikke dårlig, mens bombningerne af Tyskland og Italiensfelttoget behandles indsigtfuldt og klart af hhv. Malcolm Smith og Brian Holden Reid. Alligevel er Martin Alexanders rids over de sidste 15 års forskning i Frankrigs fald nok bogens bedste. Alexander mener, at tendensen peger væk fra det moralske og økonomiske forfald som årsag til katastrofen til fordel for dels en militær strukturel, dels en rent taktisk forklaringsmodel. Såvel Daladier som de angiveligt demoraliserede menige soldater og endog den udkældte Gamelin synes snart rehabiliteret. Ændringen begrundes både i krigens ringere politiske betydning, en bedre kildesituation og den nye internationale synsvinkel.³² Kort sagt en glimrende lille bog på et højt videnskabeligt niveau.

Jeg nævner R.A.C.Parkers lille paperback bog sidst, selvom den på universitetsniveau med sit overkommelige omfang nok er den bedste indføring i problemerne til en billig penge.³³

Årsagsforklaringer og økonomi er mest tilstede som pligtstof, men er jo tilgængeligt for studerende i mange andre bøger.

Parkers styrke er den samlede og velargumenterede introduktion til de militærhistoriske debatter i perioden, støttet af en lille, men god litteraturliste. De større politisk-strategiske problemer f.eks. britisk midelhavs kontra amerikansk vesteuropa strategi præsenteres godt og neutralt ligesom de mere tekniske spørgsmål og troppernes kår på de forskellige fronter står klart. Parker forstår også at trække paralleller i både tid og rum og balancen mellem Asien og Europa er ikke urimelig, selvom østfronten stadig antyder de mange uopdyrkede områder.

Disse lakuner kan formentlig afhjælpes med en fremtidig friere adgang til kilderne i Rusland som så måske kan sætte sig spor til det næste jubilæum!

³¹ Se også Allen: Singapore. Davis & Poynter, London, 1977 (Serien The Politics and Strategy of the Second World War) og Burma, the Longest War. Batsford, London. 1984.

³² Alexanders vurdering kan nu ses bekræftet i en række nye værker bl.a. Pierre Rocolle: La Guerre de 1940, 1-2, A. Colin, Paris, 1990. Roger Bruge: Juin 1940, le Mois Maudit, Fayard, Paris, 1990. Jean Paul Azéma: 1940, l'Année terrible. Le Seuil Paris, 1990 og endelig Jean Louis Cremieux-Brilhac: les Français de l'An 40. 1-2, Gallimard, Paris. 1990.

³³ R.A.C.Parker: The Struggle for Survival, the History of the Second World War. Oxford UP. 1989.